Nader onderzoek ecologie

Hoogspanningsstation Hessenweg Zwolle

Nader onderzoek marterachtigen en jaarrond beschermde nesten

projectnummer 0480775.100
definitief revisie 00
16 juni 2023

Understanding today.
Improving tomorrow.

Nader onderzoek ecologie

Hoogspanningsstation Hessenweg Zwolle

Nader onderzoek marterachtigen en jaarrond beschermde nesten

projectnummer 0480775.100

definitief revisie 00
16 juni 20233

Opdrachtgever

TenneT TSO B.V.
Utrechtseweg 310
6812 AR ARNHEM

Gecontroleerd:

Antea Group is aangesloten bij het
Netwerk Groene Bureaus

De informatie in voorliggende rapportage is (deels) afkomstig uit de NDFF en mag niet zonder toestemming van BIJ12 worden verstrekt aan derden of op enige andere wijze openbaar gemaakt worden.

Inhoudsopgave

		Blz.
1	**Inleiding**	**1**
1.1	Aanleiding	1
1.2	Ligging plangebied	1
2	**Uitvoering nadere onderzoeken**	**3**
2.1	Methodiek onderzoek boommarter, steenmarter, bunzing, hermelijn, wezel en egel	3
2.1.1	Bezoeken	3
2.1.2	Locaties	3
2.2	Methodiek jaarrond beschermde nesten	5
2.2.1	Bezoeken	6
3	**Resultaten**	**7**
3.1	Resultaten onderzoek cameravallen marters	7
3.2	Resultaten onderzoek jaarrond beschermde nesten	11
4	**Conclusie en advies**	**12**
4.1	Conclusie nader onderzoek marters	12
4.2	Conclusie nader onderzoek jaarrond beschermde nesten	13
5	**Bronnen**	**14**

Bijlage 1: Wettelijk kader

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In opdracht van TenneT is door Antea Group een nader ecologisch onderzoek uitgevoerd in een drietal bospercelen nabij het hoogspanningsstation Zwolle 380 kV. De percelen zijn gelegen binnen de gemeentes Zwolle en Dalfsen, provincie Overijssel. Ten behoeve van de uitbreiding van het station worden de aanwezige bomen binnen de zuidelijke bospercelen verwijderd en twee watergangen gedempt.

Uit de natuurtoets is gebleken dat de voorgenomen werkzaamheden mogelijk een negatief effect hebben op beschermde soorten (jaarrond beschermde nesten, broedgevallen van algemene broedvogels, verblijfplaatsen van vleermuizen, verblijfplaats boommarter, steenmarter, bunzing, hermelijn, wezel, egel en niet-beschermde en/of vrijgestelde vissen en amfibieën (Maris, J., 2022). Om negatieve effecten op algemene broedvogels en niet-beschermde en/of vrijgestelde vissen en amfibieën te voorkomen, dienen mitigerende maatregelen genomen te worden. Om mogelijke negatieve effecten van de werkzaamheden op jaarrond beschermde nesten, verblijfplaatsen van boombewonende vleermuizen en verblijfplaatsen van boommarter, steenmarter, bunzing, hermelijn, wezel en egel te kunnen beoordelen, is er nader onderzoek uitgevoerd naar deze soorten in het plangebied.

In een aanvullend veldbezoek is een controle uitgevoerd naar mogelijk aanwezige jaarrond beschermde nesten en geschikte verblijfplaatsen voor boombewonende vleermuissoorten. Hierbij zijn geen geschikte verblijfplaatsen voor boombewonende vleermuissoorten waargenomen. Wel is er één mogelijk jaarrond beschermd nest waargenomen in een boom (Hovius, J., 2023). Door de ligging en de grootte van het nest kunnen soorten als de havik, buizerd en ransuil gebruik maken van dit nest.

In onderhavig rapport zijn de resultaten van het nader onderzoek naar verblijfplaatsen van de boommarter, steenmarter, bunzing, hermelijn, wezel en egel en jaarrond beschermde nesten beschreven.

1.2 Ligging plangebied

Het projectgebied omvat drie bospercelen in de omgeving van oostelijke deel van het 380 kV Onderstation Hessenweg (Figuur 1.1). Het projectgebied heeft een totale oppervlakte van circa 1,9 hectare.
Twee bospercelen liggen ten zuiden van dit hoogspanningsstation, waarvan het grootste bosperceel een oppervlakte heeft van circa 1,2 hectare. Het naastgelegen bosperceel is circa 0,5 hectare groot. Tussen de twee bospercelen ligt een bomenvrije strook van circa 10 meter breedte, waar ruig grasland aanwezig is. Aan oost- en westzijde en een deel van de noordzijde van de bospercelen loopt een smalle watergang, waarvan de oevers en watervegetatie intensief beheerd worden. De bodem van deze watergangen is zanderig. Tevens loopt langs de noordzijde van de percelen een verharde weg voor agrarische voertuigen. Verder ten noorden is het hoogspanningsstation gelegen wat is omheind middels hekwerk. De aangrenzende percelen aan de oost- en westzijde zijn agrarische percelen. Aan de zuidzijde is de Hessenweg (N340) gelegen, in het gebied tussen de bospercelen en de Hessenweg is kruidenrijk en vochtig grasland aanwezig. De bospercelen bevatten relatief jonge bomen (stamdiameter tot circa 30 cm), waarbij

de dominante bomensoorten zomereik, esdoorn en els zijn. Daarnaast zijn er nog enkele berken waargenomen. De ondergroei bestaat uit bramen, sporkehout en rode kornoelje. Er zijn meerdere takkenhopen aanwezig binnen de bospercelen.
Het noordelijke bosperceel heeft een oppervlakte van circa 0,2 hectare. Het perceel is gelegen aan de noordzijde van het hoogspanningsstation wat met een hekwerk is omheind. Het perceel is verder aan de noord- en oostzijde omgeven door agrarische percelen. Het stuk grond aan de westzijde is recent omgewoeld en is een braakliggend stuk grond met weinig vegetatie. Dit bosperceel is grotendeels gelijk aan de andere bospercelen, echter zijn de bramenstruiken hier wat dominanter aanwezig. Er zijn in dit bosperceel tevens grote takkenhopen aanwezig. Er zijn rustplekken waargenomen en meerdere wildwissels.

Figuur 1.1. Ligging onderzoeksgebieden voor jaarrond beschermde nesten (rode punt is mogelijk jaarrond beschermd nest), boommarter, steenmarter, bunzing, hermelijn, wezel en egel (rode kaders) (bron achtergrond: Esri).

2 Uitvoering nadere onderzoeken

2.1 Methodiek onderzoek boommarter, steenmarter, bunzing, hermelijn, wezel en egel

De onderzoeksmethode naar de boommarter, steenmarter, bunzing, hermelijn en egel is gebaseerd de handreiking kleine marters in relatie tot soortbescherming (Bouwens, 2017) en de handleiding NEM verspreidingsonderzoek marters: inventariseren met cameravallen (Zoogdiervereniging, 2022). Omdat de oppervlakte aan geschikt habitat binnen de invloedsfeer van de werkzaamheden ongeveer 2 hectare bedraagt maar er onderzoek wordt gedaan naar meerdere soorten, zijn er in elk perceel, één cameraval en één struikrover met lokstoffen ingezet. In totaal zijn er dus drie cameravallen en drie struikrovers met lokstoffen ingezet (zie paragraaf 2.1.3). Deze cameravallen zijn gedurende 12 weken (21 december tot en met 17 maart) geplaatst, gecontroleerd en weer verwijderd.

2.1.1 Bezoeken

De bezoeken die in het kader van het nader ecologische onderzoek zijn verricht, zijn in tabel 2.1 opgesomd.

Tabel 2.1. Afgelegde bezoeken met heersende weersomstandigheden.

Ronde	Datum	Begintijd	Eindtijd	Temperatuur (°C)	Neerslag	Bewolking
Plaatsen camera's	21-12-2022	10:00	13:00	8	Droog	Half bewolkt
Controle	02-01-2023	15:00	16:00	6	Neerslag	Bewolkt
Ophalen camera's	17-03-2023	06:30	07:30	7	Droog	Bewolkt

2.1.2 Locaties

In figuur 2.1 is de plaatsing van de cameravallen en struikrovers weergegeven.

Figuur 2.1. Locaties van de cameravallen (groene ruiten) en struikrovers (blauwe ruiten) (bron achtergrond: Esri).

Figuur 2.2. Struikrover 1.

Figuur 2.3 Cameraval 1.

Figuur 2.4. Struikrover 2.

Figuur 2.5 Cameraval 2.

Figuur 2.6. Struikrover 3.

Figuur 2.7 Cameraval 3.

2.2 Methodiek jaarrond beschermde nesten

Op basis van het kennisdocument voor de buizerd van BIJ12 kan de aan- dan wel afwezigheid van een jaarrond beschermd nest van de buizerd aangetoond worden door het uitvoeren van vier veldbezoeken in de periode maart tot en met 15 mei. De veldbezoeken dienen overdag na zonsopkomst uitgevoerd te worden met gunstige weersomstandigheden. Tussen de veldbezoeken dienen minimaal 10 dagen te zitten. Tijdens de veldbezoeken wordt gekeken naar nest- en territorium indicerend gedrag (geluid en zichtwaarnemingen) (BIJ12, 2017).

Voor de havik is geen kennisdocument van BIJ12 beschikbaar. De onderzoeksmethodiek naar de havik wordt daarom gebaseerd op het kennisdocument voor de buizerd van BIJ12 en de telrichtlijnen voor de havik van SOVON. Voor de havik dienen vier veldbezoeken uitgevoerd te worden in de periode maart tot en met juli (SOVON, z.d.). Tijdens de veldbezoeken wordt gekeken naar nest- en territorium indicerend gedrag (geluid en zichtwaarnemingen). Het nader onderzoek naar de havik kan gecombineerd worden met het nader onderzoek naar de buizerd. Voor de ransuil is tevens geen kennisdocument van BIJ12 beschikbaar. De onderzoeksmethodiek is deels gebaseerd op de telrichtlijnen van SOVON en deels op basis van expert judgement. Het nader onderzoek naar de ransuil kan gedaan worden door het uitvoeren van twee veldbezoeken in de periode maart tot en met juli, waarbij minimaal 10 dagen tussen de veldbezoeken moet zitten (SOVON, z.d.). De veldbezoeken dienen ’s nachts of in de schemer uitgevoerd te worden. De veldbezoeken voor de ransuil kunnen gecombineerd worden met de veldbezoeken van de buizerd en havik door een uur voor zonsopkomt aanwezig te zijn. Hierbij wordt gezocht naar verse sporen (braakballen, uitwerpselen en ruiveren), territoriaal gedrag en bedelende jongen.

2.2.1 Bezoeken

De bezoeken die in het kader van het nader ecologische onderzoek zijn verricht, zijn in tabel 2.2 opgesomd.

Tabel 2.2. Afgelegde bezoeken met heersende weersomstandigheden.

Ronde	Datum	Begintijd	Eindtijd	Temperatuur (°C)	Windkracht (Bft)	Neerslag	Bewolking
Controle 1	16-03-2023	5:45	07:45	5	3 Bft	Droog	Licht bewolkt
Controle 2	05-04-2023	06:07	08:07	-2	2 Bft	Droog	Helder
Controle 3	19-04-2023	05:30	07:30	6	3 Bft	Droog	Licht bewolkt
Controle 4	13-05-2023	04:45	06:45	11	1	Droog	Onbewolkt

3 Resultaten

3.1 Resultaten onderzoek cameravallen marters

Het onderzoek naar marterachtigen met behulp van de cameravallen en struikrovers heeft waarnemingen opgeleverd van diverse zoogdier- en vogelsoorten (zie tabel 3.1), namelijk de beschermde steenmarter en mogelijk ook de boommarter (tabel 3.1, 3.2 en 3.3). Overige beschermde zoogdiersoorten zijn niet vastgesteld. Daarom kan de aanwezigheid van bunzing, hermelijn, wezel en egel uitgesloten worden.

Tabel 3.1. Vastgestelde soorten met de cameraval. Beschermde, niet-vrijgestelde zoogdieren en het aantal momenten dat ze in beeld waren, zijn in rood weergegeven.

Soort	Cameraval 1	Struikrover 1	Cameraval 2	Struikrover 2	Cameraval 3	Struikrover 3
Steenmarter	5	2	1		6	
Boom of steenmarter	2		1			
Vos			x			
Ree	x		x		x	
Bosmuis	x	x	x	x	x	x
Huisspitsmuis						x
Rosse woelmuis	x	x				
Haas	x	x	x		x	x
Huiskat	x	x		x	x	
Gaai	x	x	x		x	
Vink	x	x		x	x	x
Roodborst	x	x	x	x		
Houtduif	x	x				
Merel	x	x	x		x	x
Pimpelmees			x	x		

Winterkoning		x		x	x	x
Koolmees		x	x	x		x
Ekster			x			

Tabel 3.2. Data en tijdstippen waarop de steen- of boommarter zijn vastgelegd op cameraval 1 en struikrover 1.

Soort	Datum	Tijdstip
Steenmarter	27-12-2022	04:04
Steenmarter	30-12-2022	23:33
Boom- of steenmarter	01-01-2023	22:36
Steenmarter	15-01-2023	01:06
Steenmarter	23-01-2023	00:19
Steenmarter	28-12-2022	04:45
Steenmarter	27-01-2023	03:16
Steenmarter	21-02-2023	01:49
Boom- of steenmarter	03-03-2023	03:10

Tabel 3.3. Data en tijdstippen waarop de steen- of boommarters zijn vastgelegd op cameraval 2.

Soort	Datum	Tijdstip
Boom- of steenmarter	05-02-2023	21:46
Steenmarter	11-03-2023	21:04

Tabel 3.4. Data en tijdstippen waarop de steenmarters zijn vastgelegd op cameraval 3.

Soort	Datum	Tijdstip
Steenmarter	26-12-2022	22:40
Steenmarter	17-01-2023	20:29

Steenmarter	20-01-2023	02:15
Steenmarter	22:01-2023	23:45
Steenmarter	26-01-2023	02:51
Steenmarter	31-01-2023	01:52

Figuur 3.1. Steenmarter op cameraval 3 (zuidwestelijke bosperceel).

Figuur 3.2. Haas op cameraval 3 (zuidwestelijke bosperceel).

Figuur 3.3. Ree op cameraval 3 (zuidwestelijke bosperceel).

Figuur 3.4. Vos op cameraval 2 (zuidoostelijke bosperceel).

3.2 Resultaten onderzoek jaarrond beschermde nesten

Bij het eerste veldbezoek zijn geen vogels waargenomen in de buurt van het nest. Wel is een overvliegende buizerd waargenomen die van het zuidwesten naar het noordoosten over vloog.

Bij het tweede veldbezoek zijn tevens geen waarnemingen van vogels met een jaarrond beschermd nest gedaan in de buurt van het nest. Wel is er in de buurt van het nest een zwarte kraai waargenomen maar deze kwam elders vandaan en is er ook niet op gaan zitten. Deze had dus geen binding met het nest. Tijdens het tweede veldbezoek zijn in het zuidwestelijk bosperceel wel een sperwer en een buizerd waargenomen. Echter toonden geen van beide nest- of territorium indicerend gedrag of een andere binding met het nest.
Verder zijn er tijdens het tweede bezoek veel hazen en reeën waargenomen in en rond de bosschages.

Bij het derde veldbezoek is wederom kort een buizerd waargenomen om 06:58 uur. Deze is weer vertrokken waarna rond 07:12 uur opeens twee buizerds het bosje bezochten. Eén van deze buizerds is enkele minuten op het nest gaan zitten waarna beide buizerds weer zijn vertrokken.

Bij het vierde bezoek is en broedende buizerd waargenomen op het nest.

4 Conclusie en advies

In opdracht van TenneT is door Antea Group een nader ecologisch onderzoek uitgevoerd in een drietal bospercelen nabij het hoogspanningsstation Zwolle 380 kV. Dit nader onderzoek betreft onderzoek naar verblijfplaatsen van de boommarter, steenmarter, bunzing, hermelijn, wezel en egel en jaarrond beschermde nesten.
De percelen zijn gelegen binnen de gemeentes Zwolle en Dalfsen, provincie Overijssel. Ten behoeve van de uitbreiding van het station worden de aanwezige bomen binnen de zuidelijke bospercelen verwijderd en twee watergangen gedempt.

4.1 Conclusie nader onderzoek marters

Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat er in de drie bospercelen in totaal 14 keer een steenmarter is waargenomen. Mogelijk is de soort zelfs 17 keer waargenomen, doordat er 3 keer een steen- of boommarter is waargenomen welke niet met zekerheid op soort gedetermineerd kon worden. Het is dus tevens niet uitgesloten dat naast de steenmarter ook de boommarter gebruik maakt van het plangebied.
Hierdoor kan er geconcludeerd worden dat er mogelijk een verblijfplaats van de steenmarter en/of boommarter aanwezig is in de bospercelen. Tevens komt er uit de opnames naar voren dat alle drie de bospercelen gebruikt worden als foerageergebied door de steenmarter en mogelijk boommarter. Doordat er in de omgeving weinig vergelijkbare bosschages aanwezig zijn, en doordat de steenmarter vaak is waargenomen in de percelen, worden deze bospercelen aangemerkt als essentieel foerageergebied. Het verwijderen van een mogelijke verblijfplaats en essentieel foerageergebied van de steenmarter is een overtreding van de Wet natuurbescherming waardoor er een ontheffing bij het bevoegd gezag (provincie Overijssel) dient te worden aangevraagd.
Ten behoeve van het aanvragen van deze ontheffing dient tevens een activiteitenplan opgesteld te worden waarin mitigerende en compenserende maatregelen voorgesteld worden.
Daarnaast zijn de ree en de haas vaak vastgelegd op de cameravallen. Ook zijn er tijdens de veldbezoeken ligplekken van de ree aangetroffen. Voor de ree en de haas geldt een vrijstelling in de provincie Overijssel, echter geldt voor deze soorten nog wel de zorgplicht. De zorgplicht houdt in dat planten en dieren niet onnodig vernield/gedood of verstoord mogen worden. Om dit te voorkomen wordt er geadviseerd om de werkzaamheden niet uit te voeren tussen februari en oktober in verband met de kwetsbare voortplantingsperiode van beide soorten. Buiten deze periode wordt geadviseerd om stapvoets één richting op te werken om dieren de ruimte te geven om te vluchten.

4.2 Conclusie nader onderzoek jaarrond beschermde nesten

Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat er in het zuidoostelijke perceel een jaarrond beschermd nest van de buizerd aanwezig is. Het verwijderen van een jaarrond beschermd nest of het verstoren van het broedgeval van de buizerd is een overtreding van de Wet natuurbescherming waarvoor een ontheffing bij het bevoegd gezag (provincie Overijssel) dient te worden aangevraagd.

5 Bronnen

Bij12, 2017. Kennisdocumenten. Bij12, Utrecht.

Netwerk Groene Bureaus (NGB), 2017. Soortinventarisatieprotocollen in het kader van de Wet natuurbescherming.

Zoogdiervereniging, 2022. Handreiking NEM Verspreidingsonderzoek Marters: inventariseren met cameravallen.

SOVON, z.d. Informatiepagina havik. Geraadpleegd van Havik | Sovon Vogelonderzoek

SOVON, z.d. Informatiepagina ransuil. Geraadpleegd van Ransuil | Sovon Vogelonderzoek

Bijlagen

Bijlage 1: Wettelijk kader

Een van de doelen van de Wnb is de bescherming van inheemse flora en fauna. Vanuit deze wet is bij ruimtelijke ingrepen de initiatiefnemer verplicht op de hoogte te zijn van de mogelijk voorkomende beschermde natuurwaarden binnen het plangebied. Het uitgangspunt van de wet is dat geen schade mag worden toegebracht aan beschermde soorten, tenzij dit uitdrukkelijk is toegestaan (het 'nee, tenzij' – principe). Bepaalde handelingen, waaronder ruimtelijke ingrepen, waarbij beschermde soorten in het geding zijn, zijn slechts bij uitzondering en onder voorwaarden mogelijk. Hieronder wordt uitgelegd welke verbodsbepalingen gelden, welke vrijstellingen er gelden en op welke gronden ontheffingen kunnen worden aangevraagd.

Verbodsbepalingen soortbescherming

In de Wnb is soortbescherming opgedeeld in drie categorieën. Voor elke categorie gelden verschillende verbodsbepalingen die onder andere zijn vermeld in artikel 3.1, 3.5 en 3.10 van de Wnb. In het tekstkader van deze Bijlage (zie volgende pagina) staan de artikelen uitgeschreven. Het gaat om de volgende drie categorieën:

- soorten van de Vogelrichtlijn;
- soorten van de Habitatrichtlijn, inclusief bijlage I en II uit Verdrag van Bern en bijlage I uit Verdrag van Bonn;
- 'andere soorten' (onderdeel A 'fauna' en onderdeel B 'flora'), oftewel de Nationale soorten.

Voor soorten vallend onder bovenstaande beschermingsregimes geldt dat ze in principe niet (opzettelijk) gedood en verstoord mogen worden, ook verblijfplaatsen mogen niet vernietigd worden. Bij Vogelrichtlijnsoorten is opgenomen dat verstoring is toegestaan indien de verstoring niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende soort. Dit geldt echter niet voor Habitatrichtlijnsoorten, inclusief bijlage I en II Bern en bijlage I Bonn (zie Tabel A van deze bijlage voor een uiteenzetting van soorten. Voor de 'andere soorten' geldt dat verstoring is toegestaan. Soorten die zijn opgenomen in bijlage A en B van de Wnb ('andere soorten') zijn opgenomen in tabel B en C van deze Bijlage.

Verbodsbepalingen Wet natuurbescherming artikel 3.1, 3.5 en 3.10

Artikel 3.1 Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn

1. Het is verboden opzettelijk van nature in Nederland in het wild levende vogels van soorten als bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn te doden of te vangen.
2. Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels als bedoeld in het eerste lid te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen.
3. Het is verboden eieren van vogels als bedoeld in het eerste lid te rapen en deze onder zich te hebben.
4. Het is verboden vogels als bedoeld in het eerste lid opzettelijk te storen.
5. Het verbod, bedoeld in het vierde lid, is niet van toepassing indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort.

Artikel 3.5 Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn

1. Het is verboden in het wild levende dieren van soorten, genoemd in bijlage IV, onderdeel a, bij de Habitatrichtlijn, bijlage II bij het Verdrag van Bern of bijlage I bij het Verdrag van Bonn, met uitzondering van de soorten, bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn, in hun natuurlijk verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen.
2. Het is verboden dieren als bedoeld in het eerste lid opzettelijk te verstoren.
3. Het is verboden eieren van dieren als bedoeld in het eerste lid in de natuur opzettelijk te vernielen of te rapen.
4. Het is verboden de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld in het eerste lid te beschadigen of te vernielen.
5. Het is verboden planten van soorten, genoemd in bijlage IV, onderdeel b, bij de Habitatrichtlijn of bijlage I bij het Verdrag van Bern, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

Artikel 3.10 Beschermingsregime andere soorten

1. Onverminderd artikel 3.5, eerste, vierde en vijfde lid, is het verboden:
   a. in het wild levende zoogdieren, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen en kevers van de soorten, genoemd in de bijlage, onderdeel A, bij deze wet, opzettelijk te doden of te vangen;
   b. de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld in onderdeel a opzettelijk te beschadigen of te vernielen, of
   c. vaatplanten van de soorten, genoemd in de bijlage, onderdeel B, bij deze wet, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

2. Artikel 3.8, met uitzondering van het derde en vierde lid, is van overeenkomstige toepassing op de verboden, bedoeld in het eerste lid, met dien verstande dat, in aanvulling op de redenen, genoemd in het vijfde lid, onderdeel b, de noodzaak voor de ontheffing of vrijstelling ook verband kan houden met handelingen:
   a. in het kader van de ruimtelijke inrichting of ontwikkeling van gebieden, daaronder begrepen het daarop volgende gebruik van het ingerichte of ontwikkelde gebied;
   b. ter voorkoming van schade of overlast, met inbegrip van schade aan sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen;
   c. ter beperking van de omvang van de populatie van dieren, in verband met door deze dieren ter plaatse en in het omringende gebied veelvuldig veroorzaakte schade of in verband met de maximale draagkracht van het gebied waarin de dieren zich bevinden;
   d. ter voorkoming of bestrijding van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren;
   e. in het kader van bestendig beheer of onderhoud in de landbouw of bosbouw;
   f. in het kader van bestendig beheer of onderhoud aan vaarwegen, watergangen, waterkeringen, waterstaatswerken, oevers, vliegvelden, wegen, spoorwegen of bermen, of in het kader van natuurbeheer;
   g. in het kader van bestendig beheer of onderhoud van de landschappelijke kwaliteiten van een bepaald gebied, of
   h. in het algemeen belang.

3. De verboden, bedoeld in het eerste lid, onderdelen a, en b, zijn niet van toepassing op de bosmuis, de huisspitsmuis en de veldmuis voor zover deze dieren zich in of op gebouwen of daarbij behorende erven of roerende zaken bevinden.

Tabel A. Soorten die vallen onder artikel 3.5 (Habitatrichtlijn bijlage IV, Bern bijlage II, Bonn bijlage I).

Soortgroep	Nederlandse naam	Soortgroep	Nederlandse naam
Amfibieën	boomkikker	Zoogdieren *landzoogdieren*	hamster
	geelbuikvuurpad		otter
	heikikker		bever
	kamsalamander		hazelmuis
	knoflookpad		lynx
	rugstreeppad		noordse woelmuis
	vroedmeesterpad		wilde kat
	poelkikker		wolf
Dagvlinders	moerasparelmoervlinder	Zoogdieren *vleermuizen*	baardvleermuis
	apollovlinder		Bechsteins vleermuis
	boszandoog		bosvleermuis
	donker pimpernelblauwtje		Brandts vleermuis
	grote vuurvlinder		franjestaart
	pimpernelblauwtje		gewone grootoorvleermuis
	tijmblauwtje		grijze grootoorvleermuis
	zilverstreephooibeestje		grote hoefijzerneus
Haften	oeveraas		grote rosse vleermuis
Kevers	brede geelrandwaterroofkever		ingekorven vleermuis
	gestreepte waterroofkever		kleine dwergvleermuis
	juchtleerkever		kleine hoefijzerneus
	vermiljoenkever		laatvlieger
Libellen	mercuurwaterjuffer		meervleermuis
	bronslibel		mopsvleermuis
	gaffellibel		noordse vleermuis
	gevlekte witsnuitlibel		rosse vleermuis
	groene glazenmaker		ruige dwergvleermuis
	noordse winterjuffer		tweekleurige vleermuis
	oostelijke witsnuitlibel		vale vleermuis
	rivierrombout		watervleermuis
	sierlijke witsnuitlibel		gewone dwergvleermuis
Nachtvlinders	teunisbloempijlstaart	Zoogdieren *zeezoogdieren*	walrus
Reptielen	Dikkopschildpad, Kemps zee-schildpad, lederschildpad, soepschilpad		Bultrug, gewone vinvis bruinvis dwergpotvis
	gladde slang		gestreepte dolfijn
	muurhagedis		gewone dolfijn
	zandhagedis		gewone spitsdolfijn
Sporenplanten	geel schorpioenmos		grijze dolfijn
	tonghaarmuts		kleine zwaardwalvis
	kleine vlotvaren		narwal
Vissen	steur		orka
	houting		tuimelaar
Weekdieren	Bataafse stroommossel		witflankdolfijn, witsnuitdolfijn

	platte schijfhoren		noordse vinvis, potvis
Zaadplanten	liggende raket, zomerschroeforchis		butskop
	drijvende waterweegbree		dwergvinvis
	groenknolorchis		griend, witte dolfijn
	kruipend moerasscherm		spitsdolfijn van gray

Tabel B. “Overige Soorten” onderdeel A behorend bij artikel 3.10, eerste lid, onderdeel a.

Soortgroep	Nederlandse naam	Soortgroep	Nederlandse naam
Amfibieën	Alpenwatersalamander	Vissen	Beekdonderpad
	Bruine kikker*		Beekprik
	Gewone pad*		Elrits
	Kleine watersalamander*		Europese rivierkreeft
	Meerkikker*		Gestippelde alver
	Middelste groene kikker*		Grote modderkruiper
	Vinpootsalamander		Kwabaal
	Vuursalamander		
Dagvlinders	Aardbeivlinder		
	Bosparelmoervlinder	Zoogdieren	Aardmuis*
	Bruin dikkopje		Boommarter
	Bruine eikenpage		Bosmuis*
	Donker pimpernelblauwtje		Bunzing**
	Duinparelmoervlinder		Damhert
	Gentiaanblauwtje		Das
	Grote parelmoervlinder		Dwergmuis*
	Grote vos		Dwergspitsmuis*
	Grote vuurvlinder		Edelhert
	Grote weerschijnvlinder		Eekhoorn
	Iepenpage		Egel*
	Kleine heivlinder		Eikelmuis
	Kleine ijsvogelvlinder		Gewone bosspitsmuis*
	Kommavlinder		Gewone zeehond
	Pimpernelblauwtje		Grote bosmuis
	Sleedoornpage		Grijze zeehond
	Spiegeldikkopje		Haas*
	Veenbesblauwtje		Hermelijn**
	Veenbesparelmoervlinder		Huisspitsmuis*
	Veenhooibeestje		Konijn*
	Veldparelmoervlinder		Molmuis
	Zilveren maan		Ondergrondse woelmuis*
Reptielen	Adder		Ree*
	Hazelworm		Rosse woelmuis*
	Levendbarende hagedis		Steenmarter
	Ringslang		Tweekleurige bosspitsmuis*
Libellen	Beekrombout		Veldmuis*
	Bosbeekjuffer		Veldspitsmuis*
	Donkere waterjuffer		Vos*
	Gevlekte glanslibel		Waterspitsmuis
	Gewone bronlibel		Wezel**
	Hoogveenglanslibel		Wild zwijn
	Kempense heidelibel		Woelrat*

	Speerwaterjuffer	**Kevers**	Vliegend hert

Soorten met een asterisk (*) zijn opgenomen in provinciale vrijstellingen. Soorten met een dubbele asterisk (**) zijn in alle provincies, behalve Noord-Holland en Noord-Brabant, vrijgesteld. In Limburg is daarnaast de molmuis vrijgesteld, in Friesland de steenmarter en in Noord-Brabant het wild zwijn. Voor Limburg geldt dat in bepaalde perioden van het jaar de hazelworm, levendbarende hagedis, steenmarter en de eekhoorn vrijgesteld zijn.

Tabel C. "Overige Soorten" onderdeel B behorend bij artikel 3.10, eerste lid, onderdeel c.

Soortgroep	Nederlandse naam	Nederlandse naam	Nederlandse naam
Planten	Akkerboterbloem	Groensteel	Roggelelie
	Akkerdoornzaad	Groot spiegelklokje	Rood peperboompje
	Akkerogentroost	Grote bosaardbei	Rozenkransje
	Beklierde ogentroost	Grote leeuwenklauw	Ruw parelzaad
	Berggamander	Honingorchis	Scherpkruid
	Bergnachtorchis	Kalkboterbloem	Schubvaren
	Blaasvaren	Kalketrip	Schubzegge
	Blauw guichelheil	Karthuizeranjer	Smalle raai
	Bokkenorchis	Karwijselie	Spits havikskruid
	Bosboterbloem	Kleine ereprijs	Steenbraam
	Bosdravik	Kleine Schorseneer	Stijve wolfsmelk
	Brave hendrik	Kleine wolfsmelk	Stofzaad
	Brede wolfsmelk	Kluwenklokje	Tengere distel
	Breed wollegras	Knollathyrus	Tengere veldmuur
	Bruinrode wespenorchis	Knolspirea	Trosgamander
	Dennenorchis	Korensla	Veenbloembies
	Dreps	Kranskarwij	Vliegenorchis
	Echte gamander	Kruiptijm	Vroege ereprijs
	Franjegentiaan	Lange zonnedauw	Wilde averuit
	Geelgroene wespenorchis	Liggende ereprijs	Wilde ridderspoor
	Geplooide vrouwenmantel	Moerasgamander	Wilde weit
	Getande veldsla	Muurbloem	Wolfskers
	Gevlekt zonneroosje	Naakte lathyrus	Zandwolfsmelk
	Glad biggenkruid	Naaldenkervel	Zinkviooltje
	Gladde zegge	Pijlscheefkalk	Zweedse kornoelje
	Groene nachtorchis		

Zorgplicht

In de Wet natuurbescherming is in artikel 1.11 de zorgplicht opgenomen. In het tekstkader hieronder staat het wetsartikel uitgeschreven.

Artikel 1.11

1. Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor Natura 2000-gebieden, bijzondere nationale natuurgebieden en voor in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving.
2. De zorg, bedoeld in het eerste lid, houdt in elk geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen kunnen worden veroorzaakt voor een Natura 2000-gebied, een bijzonder nationaal natuurgebied of voor in het wild levende dieren en planten:
   a. dergelijke handelingen achterwege laat, dan wel
   b. indien dat achterwege laten redelijkerwijs niet kan worden gevergd, de noodzakelijke maatregelen treft om die gevolgen te voorkomen, of
   c. voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk beperkt of ongedaan maakt.
3. Het eerste lid is niet van toepassing op handelen of nalaten in overeenstemming met het bij of krachtens deze wet of de Visserijwet 1963 bepaalde.

De zorgplicht houdt in dat planten en dieren niet onnodig vernield/gedood of verstoord mogen worden. Dit betekent dat handelingen (of het nalaten hiervan) waarvan men weet, of redelijkerwijs kan vermoeden, dat ze nadelig zijn voor planten en/of dieren niet mogen worden uitgevoerd. Wanneer dergelijke handelingen toch uitgevoerd moeten worden, moeten maatregelen, voor zover dit in redelijkheid kan, worden genomen om de nadelige gevolgen te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken. Er dient bijvoorbeeld zo gewerkt te worden dat dieren kunnen ontsnappen en het kan nodig zijn om soorten te verplaatsen (bijvoorbeeld planten en amfibieën). Deze algemene zorgplicht geldt voor elke soort en elk individu in Nederland.

Vrijstellingen

Onder bepaalde voorwaarden geldt een algemene vrijstelling of een ontheffingsplicht van de verbodsbepalingen in de Wnb. Welke voorwaarden verbonden zijn aan de vrijstelling of ontheffing hangt af van de dier- of plantensoorten die voorkomen in het onderzoeksgebied en de provincie waarin de activiteit plaatsvindt. Hiertoe worden verschillende beschermingsregimes onderscheiden.

Provinciale Vrijstelling Nationale soorten (‘andere soorten’).

Met betrekking tot de ‘andere soorten’ zijn per provincie beleidsregels opgesteld waarin voor een deel van deze soorten vrijstelling is verleend. Het Rijk heeft ook een vrijstelling gemaakt voor projecten die vallen onder hun bevoegdheid (projecten van nationaal belang). Zoals ook te herleiden is uit de tabel (tabellen A en B), hangt het per provincie af welke soort is vrijgesteld van de verbodsbepalingen in artikel 3.10, ook de grond waarvoor een vrijstelling geldt kan ook variëren tussen provincies.

Indien de Nationale soorten niet zijn vrijgesteld en daarmee het voornemen de gestelde verboden in artikel 3.10 overtreedt, dient een ontheffing aangevraagd te worden bij de provincie waarin het voornemen plaatsvindt.

Ontheffingen

Indien een soort niet onder een vrijstelling valt of niet gewerkt kan worden volgens een gedragscode, dient er een ontheffing te worden aangevraagd. Deze moet ingediend worden bij het bevoegd gezag. Dit is de provincie waarin de activiteit plaatsvindt.

Een ontheffingsaanvraag wordt getoetst aan drie criteria:

1. Er bestaat geen andere bevredigende oplossing;
2. De activiteit leidt niet tot verslechtering van de staat van instandhouding; en
3. Er is sprake van een in de wet genoemd belang.

In tabel D worden de belangen waaronder een ontheffing kan worden aangevraagd, opgesomd. Let daarbij op dat er voor Nationale soorten ('andere soorten') meer ontheffingsgronden beschikbaar zijn dan voor de beschermde soorten onder artikel 3.1 en 3.5. Indien de activiteit bestaat uit een ruimtelijke inrichting of ontwikkeling zou alleen een ontheffing afgegeven kunnen worden voor Nationale soorten. Mochten desondanks soorten uit de Vogel- en/of Habitatrichtlijn, Bern en Bonn voorkomen bij ruimtelijke ontwikkelingen, dan kunnen mitigerende maatregelen worden opgesteld. Er kan dan voor de zekerheid een ontheffing worden aangevraagd om de mitigerende maatregelen goed te keuren.

Tabel D. Ontheffingsgronden waarop een ontheffing verleend mag worden per categorie (artikel 3.1, 3.5 en 3.10).

Ontheffingsgronden		Artikel 3.1	Artikel 3.5	Artikel 3.10
		Soorten van de Vogelrichtlijn	Soorten van de Habitatrichtlijn, Bonn & Bern	Andere soorten
1	Er bestaat geen andere bevredigende oplossing	X	X	X
2	Leiden niet tot verslechtering van de staat van instandhouding	X	X	X
3	Opsomming van: volksgezondheid en openbare veiligheid	X	X	X
	veiligheid van luchtverkeer	X	Nee	X
	ter voorkoming van schade aan gewassen, vee, bossen, visserij	X	X	X
	ter bescherming van Flora en Fauna	X	X	X
	voor onderzoek, onderwijs, uitzetten en herinvoeren van soorten / teelt	X	X	X
	dwingende reden van groot openbaar belang, met inbegrip van sociale of economische aard en met inbegrip van voor milieuwezenlijke gunstige effecten	Nee	X	X
	ruimtelijke inrichting of ontwikkeling	Nee	Nee	X
	schade en overlast, ter beperking omvang populatie, ter bestrijding van lijden en ziekte, bestendig beheer en onderhoud, algemeen belang	Nee	Nee	3.10 2a-g

Procedure ontheffingsaanvraag

Voor Nationale soorten (‘andere soorten’) welke zijn opgenomen in de provinciale vrijstellingen geldt een vrijstelling. Dit betekent dat u geen ontheffing van de Wet natuurbescherming hoeft aan te vragen, maar u wel de zorgplicht moet nakomen. Voor Nationale soorten die niet zijn vrijgesteld, dient u een ontheffing beschermde soorten aan te vragen of te werken conform een gedragscode.

Voor soorten van de Vogel- en Habitatrichtlijn, Conventie van Bern en Conventie van Bonn geldt dat als u kunt werken volgens een goedgekeurde gedragscode er een vrijstelling geldt. U hoeft geen ontheffing beschermde soorten aan te vragen, maar u moet uw activiteiten aantoonbaar uitvoeren zoals in de gedragscode staat. Tevens blijft de zorgplicht gelden. Indien u niet kunt werken volgens een gedragscode, maar u kunt maatregelen nemen om de functionaliteit van de voortplantings- en/of vaste rust- en verblijfplaats te garanderen (zogenoemde mitigerende maatregelen), dan hoeft u ook geen ontheffing beschermde soorten aan te vragen. Wilt u zeker weten of uw mitigerende maatregelen voldoende zijn, en er inderdaad geen ontheffing nodig is? Vraag dan een ontheffing aan om uw maatregelen goed te keuren.

Indien u geen mitigerende maatregelen kunt nemen, dan dient een ontheffing te worden aangevraagd bij het bevoegd gezag. Voor de ontheffingsaanvraag is het noodzakelijk te weten welke soorten aanwezig zijn, zodat gerichte mitigerende maatregelen kunnen worden getroffen. Het bevoegd gezag zal, indien het akkoord is met het aangeleverde stappenplan waarin de aanpak voor mitigatie beschreven wordt, een zogenoemde ‘verklaring van geen bedenkingen’ (vvgb) afgeven. Daarmee zegt zij in feite dat een ontheffing niet noodzakelijk is wanneer men zich bij de uitvoering houdt aan het opgestelde stappenplan.

Overgangsrecht

In het Besluit natuurbescherming is opgenomen dat de ontheffingen afgegeven onder het oude recht, gelden als ontheffingen onder de Wet natuurbescherming. Daarbij blijven dezelfde voorschriften, beperkingen en voorwaarden gelden. Dit geldt eveneens voor omgevingsvergunningen en vvgb’s.

Op het tijdstip van inwerkingtreding van de Wnb zullen de onafgeronde ontheffing aanvragen, ingediend vóór inwerkingtreding, conform de nieuwe wet worden behandeld. Ontheffing aanvragen van voor de inwerkingtreding zullen worden afgehandeld door RVO. Aanvragen die later ingediend worden zullen afgehandeld worden door de provincies (of het Rijk).
De gedragscodes worden verlengd tot het moment van in werking treden van de Wet natuurbescherming en de nieuwe gedragscodes definitief zijn goedgekeurd.

Natuurnetwerk Nederland (NNN)

De nieuwe naam voor de ecologische hoofdstructuur (EHS), het natuurnetwerk Nederland (NNN). De term EHS werd in 1990 geïntroduceerd in het Natuurbeleidsplan (NBP) van het toenmalige ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). In 2013 is het natuurbeleid gedecentraliseerd naar de provincies. In hetzelfde jaar hebben de twaalf provincies met de staatssecretaris van het ministerie van EZ definitieve afspraken gemaakt in het Natuurpact. In 2014 werd de term 'EHS' vervangen door 'NNN'.

Dit beleid blijkt noodzakelijk te zijn doordat de Nederlandse natuur steeds meer onder druk staat, bijvoorbeeld door huizenbouw, aanleg van wegen en industrie. Toch leeft bij veel Nederlanders de wens om natuurgebieden in de buurt te hebben. Natuur geeft rust en biedt ruimte voor recreatie.

De overheid heeft daarom extra geld uitgetrokken om de Nederlandse natuur te beschermen en verder te ontwikkelen. Door nieuwe natuur te ontwikkelen, kunnen natuurgebieden met elkaar worden verbonden. Zo kunnen planten zich over verschillende natuurgebieden verspreiden en dieren van het ene naar het andere gebied gaan. Het totaal van al deze gebieden en de verbindingen ertussen vormt het natuurnetwerk Nederland (NNN).

Het NNN is een netwerk van gebieden in Nederland waar de natuur voorrang heeft. Het netwerk helpt voorkomen dat planten en dieren in geïsoleerde gebieden uitsterven en dat natuurgebieden hun waarde verliezen. Het NNN kan worden gezien als de ruggengraat van de Nederlandse natuur. Het NNN bestaat uit:

- bestaande natuurgebieden, reservaten, natuurontwikkelingsgebieden en zogenaamde robuuste verbindingen;
- landbouwgebieden met mogelijkheden voor agrarisch natuurbeheer (beheergebieden);
- grote wateren (zoals de kustzone van de Noordzee, het IJsselmeer en de Waddenzee).

Het NNN is een plan in uitvoering. De doelstelling van het Natuurpact is om 80.000 hectare nieuwe natuur in te richten vóór 2027.

Natura 2000-gebieden

In de Wnb zijn bepalingen vanuit de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn verwerkt. De Europese richtlijnen verplichten de lidstaten gebieden aan te wijzen met speciale beschermingszones (de Natura 2000-gebieden). Het doel hiervan is om de aangewezen habitattypes en habitats van soorten in een gunstige staat van instandhouding te behouden of te herstellen.

De lidstaten moeten maatregelen treffen om de kwaliteit van deze habitats en habitats van soorten niet te laten verslechteren of te voorkomen dat er geen storende factoren optreden voor de soorten waarvoor de zones zijn aangewezen.

Voor activiteiten of projecten die schadelijk zijn voor de beschermde natuur, geldt een vergunningplicht. Hierdoor is in Nederland een zorgvuldige afweging gegarandeerd bij projecten die gevolgen kunnen hebben voor natuurgebieden. Meestal verlenen de provincies de vergunningen, maar soms doet het Ministerie van Economische Zaken dit.

Bestaand gebruik

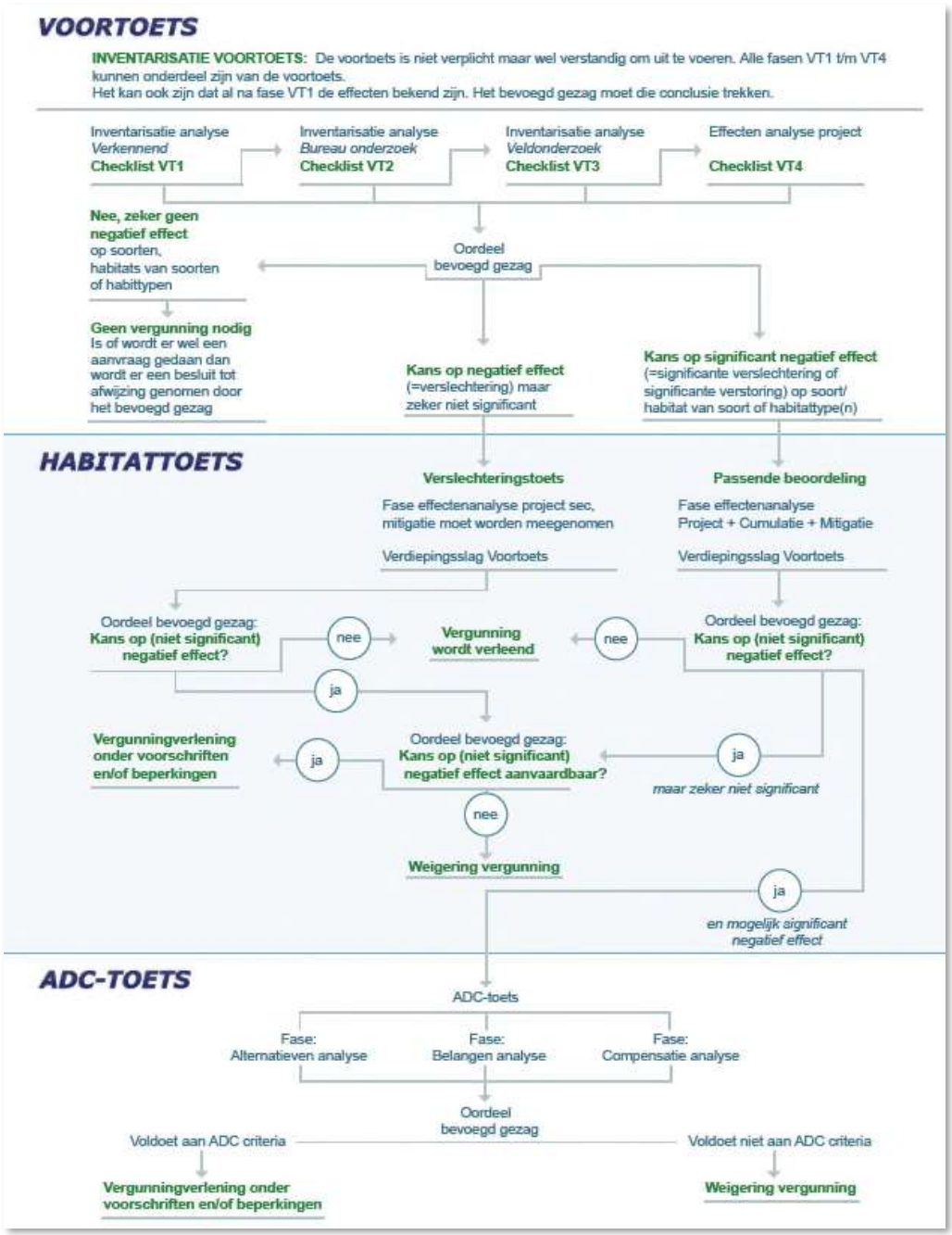
Voor handelingen die op 31 maart 2010 bekend waren bij het gevoegd gezag en die sinds deze datum niet meer in betekenende mate zijn gewijzigd is het niet meer noodzakelijk om een vergunning aan te vragen. Deze datum kan van een later tijdstip zijn indien een Natura 2000-gebied na 31 maart 2010 is aangewezen als beschermd gebied. Zie ook artikel 2.9 lid 2.

Overgangsrecht

In de Wnb (artikel 9.4) is opgenomen dat de vergunningen afgegeven onder het oude recht, gelden als vergunningen onder de Wet natuurbescherming. Daarbij blijven dezelfde voorschriften gelden. Dit geldt eveneens voor omgevingsvergunningen en vvgb's.

Beschermde Natuurmonumenten hebben vanaf inwerkingtreding van de Wnb niet langer een beschermde status. Daardoor zijn deze gebieden alleen nog ruimtelijk beschermd (Barro, bestemmingsplannen).

Het volgende schema toont de vergunningprocedure in het kader van de Natuurbeschermingswet. Een Voortoets geeft aan of er wel of geen (negatieve) negatieve effecten zijn te verwachten. Zijn er geen negatieve effecten te verwachten, dan hoeft er geen vergunning beschermde gebieden aangevraagd te worden. Indien er kans is op negatieve effecten, kan een habitattoet een verdiepingsslag geven om aan te tonen hoe groot deze negatieve effecten zijn. Mocht er kans zijn op significant negatieve effecten, is het mogelijk om een ADC-toets uit te voeren. Wordt er voldaan aan de eisen, dan kan er een vergunning worden afgegeven met voorschriften en beperkingen.

VOORTOETS
INVENTARISATIE VOORTOETS: De voortoets is niet verplicht maar wel verstandig om uit te voeren. Alle fasen VT1 t/m VT4 kunnen onderdeel zijn van de voortoets.
Het kan ook zijn dat al na fase VT1 de effecten bekend zijn. Het bevoegd gezag moet die conclusie trekken.
Inventarisatie analyse
Verkennend
Checklist VT1
Inventarisatie analyse
Bureau onderzoek
Checklist VT2
Inventarisatie analyse
Veldonderzoek
Checklist VT3
Effecten analyse project
Checklist VT4
Nee, zeker geen negatief effect op soorten, habitats van soorten of habittypen
Oordeel bevoegd gezag
Geen vergunning nodig
Is of wordt er wel een aanvraag gedaan dan wordt er een besluit tot afwijzing genomen door het bevoegd gezag
Kans op negatief effect (=verslechtering) maar zeker niet significant
Kans op significant negatief effect (=significante verslechtering of significante verstoring) op soort/ habitat van soort of habitattype(n)
HABITATTOETS
Verslechteringstoets
Fase effectenanalyse project sec, mitigatie moet worden meegenomen
Verdiepingsslag Voortoets
Passende beoordeling
Fase effectenanalyse Project + Cumulatie + Mitigatie
Verdiepingsslag Voortoets
Oordeel bevoegd gezag: Kans op (niet significant) negatief effect?
nee
Vergunning wordt verleend
nee
Oordeel bevoegd gezag: Kans op (niet significant) negatief effect?
ja
Vergunningverlening onder voorschriften en/of beperkingen
ja
Oordeel bevoegd gezag: Kans op (niet significant) negatief effect aanvaardbaar?
ja
maar zeker niet significant
nee
Weigering vergunning
ja
en mogelijk significant negatief effect
ADC-TOETS
ADC-toets
Fase: Alternatieven analyse
Fase: Belangen analyse
Fase: Compensatie analyse
Oordeel bevoegd gezag
Voldoet aan ADC criteria
Voldoet niet aan ADC criteria
Vergunningverlening onder voorschriften en/of beperkingen
Weigering vergunning

De informatie die in dit rapport is opgenomen is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde(n) en kan persoonlijke of vertrouwelijke informatie bevatten. Gebruik van deze informatie, door anderen dan de geadresseerde(n) en gebruik door hen die niet gerechtigd zijn van deze informatie kennis te nemen, is niet toegestaan. De informatie is uitsluitend bestemd om te worden gebruikt door de geadresseerde, voor het doel waarvoor dit rapport is vervaardigd. Indien u niet de geadresseerde bent of niet gerechtigd bent tot kennisneming, is openbaarmaking, vermenigvuldiging, verspreiding en/of verstrekking van deze informatie aan derden is niet toegestaan, tenzij na schriftelijke toestemming door Antea Group en wordt u verzocht de gegevens te verwijderen en direct melding te maken bij security@anteagroup.nl. Derden, zij die niet geadresseerd zijn, kunnen geen rechten aan dit rapport ontlenen, tenzij na schriftelijke toestemming door Antea Group.

Over Antea Group

Antea Group is het thuis van 1500 trotse ingenieurs en adviseurs. Samen bouwen wij elke dag aan een veilige, gezonde en toekomstbestendige leefomgeving. Je vindt bij ons de allerbeste vakspecialisten van Nederland, maar ook innovatieve oplossingen op het gebied van data, sensoring en IT. Hiermee dragen wij bij aan de ontwikkeling van infra, woonwijken of waterwerken. Maar ook aan vraagstukken rondom klimaatadaptatie, energietransitie en de vervangingsopgave. Van onderzoek tot ontwerp, van realisatie tot beheer: voor elke opgave brengen wij de juiste kennis aan tafel. Wij denken kritisch mee en altijd vanuit de mindset om samen voor het beste resultaat te gaan. Op deze manier anticiperen wij op de vragen van vandaag en de oplossingen voor morgen. Al 70 jaar.

Contactgegevens

Tolhuisweg 57
8443 DV HEERENVEEN
Postbus 24
8440 AA HEERENVEEN

www.anteagroup.nl

Copyright © 2022
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.